

Simo Heininen, *Mikael Agricola. Elämä ja teokset*, Edita: Helsinki 2007, 399 s.

Helsingin yliopiston kirkkohistorian professori Simo Heininen julkaisi vuoden 2007 Agricola-juhlavuoden kunniaksi Suomen kirjakielen isää käsittelevän tutkimuksen *Mikael Agricola. Elämä ja teokset*. Kuten teoksen otsikko jo antaa ymmärtää, kyseessä ei ole pelkkä Agricolan elämäkerta, vaan kirjassa käsitellään sekä reformaattorin elämää että hänen kirjallista tuotantoaan. Teos ei ole Heinisen ensimmäinen Agricolaan liittyvä tutkimus, vaan hän on palannut juhlavuoden kunniaksi takaisin vanhaan rakkaaseen tutkimusaiheeseensa – ei kuitenkaan ainoastaan toistaen vanhoja ja kaikkien jo tuntemia yksityiskohtia, vaan tarjoten lukijalle tuoreen lukupaketin.

Heinisen Agricola-teos jakaantuu opuksen nimeä peilaten kahteen erilliseen suurin piirtein yhtä laajaan osuuteen. Niistä ensimmäisessä, "Elämä" (s. 8-153), käsitellään Pernajan pojan elämää ja toisessa, "Teokset" (s. 154-367), hänen laajaa suomenkielistä kirjallista tuotantoaan.

Opuksen ensimmäinen osuus Mikael Agricolan elämästä on sisältönsä puolesta paljon enemmän kuin tyypillinen suurmiehen elämäkerta, jossa kerrataan henkilön elämänvaiheet kohdusta hautaan. Heininen johdattelee osuuden ensimmäisessä luvussa lukijan aiheeseen selvittämällä yleistä ajan kuvaa sekä Pohjoismaissa että Euroopassa. Laajempien kokonaisuuksien esittely tässä yhteydessä on hyödyllistä, koska Turun hiippakunta ei suinkaan ollut muusta Euroopasta erillään, vaan monenlaiset vaikutteet kulkivat hyvin nopeasti (erityisesti Agricolan kaltaisten yliopistopiskelijoiden mukana) keskustasta Pohjolaan. Yleinen johdattelu aiheeseen tapahtuu taitavasti esittelemällä Agricolan elämään ja uraan vaikuttaneita merkkihenkilöitä, kuten humanisti Erasmus Rotterdamilainen, reformaattori

Martti Luther sekä Ruotsin uskonpuhdistajakuningas Kustaa Vaasa. Samassa yhteydessä tekijä selvittää lukijoille myös Agricolaan syvästi vaikuttaneiden yleiseurooppalaisten uusien aatteiden, reformaation ja humanismin, sisällöt.

"Elämä"-osuuden pääsisältönä on luonnollisesti Pernajan pitäjässä 1500-luvun alussa syntyneen Mikael Olavinpojan elämän syväluotaus. Heininen on tehnyt tätä osuutta varten mittavan alkuperäislähteisiin perustuvan ja yksityiskohtiin menevän tutkimustyön, johon muille tutkijoilla ei liene juurikaan lisättävää – ellei jostain yllättäen ilmaannu aiemmin tuntemattomia Agricolaan liittyviä historiallisia lähteitä. Luvussa käydään perusteellisesti läpi Agricolan lapsuus Pernajan Torsbyssä, hänen opintensä Viipurin koulussa, sekä seitsenvuotista piispan kansliassa palvelemista seuranneen opiskeluaikansa reformaation keskuksessa Wittembergissä yhdessä Martinus Teitin kanssa. Luvussa kerrotaan myös tarkasti Agricolan urasta opiskelun jälkeen, miten hän Suomeen palattuaan toimi koulumestarina Turussa sekä miten hänestä tuli vuonna 1554 tuomiokapitulin alasajon ja hiippakunnan kahtia jakamisen jälkeen reformoidun Turun hiippakunnan piispa. Viipuriin perustetun toisen suomalaisen hiippakunnan piispana toimi Agricolan kilpakumppani Paavali Juusten. Elämäkerrallinen osuus päättyy tarinaan Agricolan äkillisestä kuolemasta 9. huhtikuuta 1557 Uudellakirkolla, kun piispa oli palaamassa Ruotsin rauhanvaltuuskunnan kanssa Novgorodista.

Heininen höystää kirjan elämäkerrallista osiota runsailla lainauksilla alkuperäislähteistä, mm. Agricolan kirjeistä Kustaa Vaasalle tai Paavali Juustenin piispainkronikasta, jotka tuovat leipätekstiin kiinnostavaa aikalaisväriä sekä myöskin kritiikkiä kirjan päähenkilöä kohtaan. Positiivista teoksessa on myös se, että tekijä ei tarjoa kaikissa Agricolan elämään liittyvissä ongelmakohdissa yleisölle 'valmiita vastauksia'. Sen sijaan tekijä esittelee perustellusti kiistanalaisissa kohdissa – kuten Agricolan syntymävuosi tai hänen äidinkielenä – aikaisemmassa tutkimuksessa esille tulleet vaihtoehdot ja esittää niistä omat mielipiteensä jättäen kuitenkin 'oikean vastauksen' lukijan oman arvion varaan. Tällaiseen ratkaisuun päätyminen voisi toisessa yhteydessä tulkita tekijän haluttomuudeksi ottaa kantaa ristiriitaisiin kysymyksiin. Heininen tekee kuitenkin mielestäni hyvin esitellessään eri näkökulmat, tarjotessaan oman ratkaisunsa, mutta jättäessään samalla auki asiat, joihin on mahdotonta saada olemassaolevien lähteiden puitteissa varmaa vastausta.

Teoksen jälkimmäisessä "Teokset"-osuudessa Heininen johdattelee ensimmäisen luvun malliin lukijat ensin yleisesti aiheeseen tarkastelemalla

sekä humanismin tuloa Suomeen että selvittämällä yleisellä tasolla maassamme tuona aikana julkaistua kirjallisuutta. Tämä on hyvä johdatus Agricolan suomenkielisen tuotannon esittelemiselle, mikä on toisen osuuden tarkoitus. Heininen on omien sanojensa mukaisesti tarkoituksellisesti jättänyt "Teokset"-osuudesta pois Mestarin teosten suomen kielen tarkastelun, koska se kuuluu kielitieteilijöille eikä historioitsijoille. Mielestäni ratkaisu on järkevä.

Toisessa osuudessa tekijä esittelee perusteellisesti kaikkiaan seitsemän Suomen kirjakielen isän suomeksi laatimaa tai kääntämää teosta, jotka ovat aikajärjestyksessä seuraavat: *Aapinen*, *Rukouskirja*, *Uusi Testamentti*, *Käsikirja*, *Messu*, *Piina* sekä *Vanhan Testamentin* osia. Heininen ei tyydy ainoastaan esittelemään itseään teoksia, vaan selvittää myös kunkin teoksen syntyhistoriaa, Agricolan niitä laatiessaan tai kääntäessään käyttämiä lähteitä sekä teosten painamiseen liittyviä seikkoja. Kunkin kirjan yhteydessä perehdytään myös siihen, keitä Agricola käytti apuvoiminaan teoksia kirjoittaessaan sekä kerrotaan hänen suhteestaan kirjat Tukholmassa painaneeseen mestari Amundiin. Elämäkerrallisen jakson tapaan tekijä käyttää teosten historiasta kertoessaan myös runsaasti alkuperäislähteisiin perustuvia sitaatteja. Tämä tarkoittaa paikoitellen myös sitä, että Heininen ei pyri antamaan teoksensa päähenkilöstä ainoastaan positiivista kuvaa, vaan pyrkii realistisuuteen. Erityisesti Agricolan arkkivastustajan Paavalin Juustenin piispainkronikassaan esittämät vähemmän mairittelevat kommentit siitä, onko Agricola todellakin itse tehnyt kirjojensa käännöstyön vai ei, tuovat leipätekstiin hauskaa lisäväriä. Kirjan lopussa on teos-osioon liittyvä hyödyllinen taulukko, josta käy ilmi, missä kirjastoissa tai kokoelmissa nykypäiviin asti säilyneet Agricolan alkuperäiset teokset sijaitsevat.

Heinisen Agricola-opus on runsaasti kuvitettu, mikä tekee siitä esteettisesti miellyttävän. Suuri osa kuvista on Agricolan teosten sivuja, mutta kuvituksena on käytetty myös patsaita, muotokuvia, alkuperäisdokumentteja, puuleikkauskuvia – käytännöllisesti katsoen kaikkea mikä liittyy Agricolaan. Runsaan värikuvituksen lisäksi teoksen ulkonäköä kaunistavat lukujen alussa käytetyt Agricolan ajan tavan mukaiset initiaalit sekä alalukujen värilliset otsikot.

Mikael Agricola. Elämä ja teokset on vaikuttava myöhäiskeskiajan ja uuden ajan alun kulttuuri- ja kirkkohistoriaa käsittelevä tutkimus, joka ei rajoitu yksinomaan kirjan päähenkilö Mikael Agricolan persoonaan. Teoksen sisältö kattaa maantieteellisesti Suomen lisäksi niin Ruotsin kuin koko Euroopan. Heinisen tarjoama punakantinen tietopaketti ei kuitenkaan

ole lukijalle raskas. Siitä pitää huolta teoksen lennokka kieliasu. Lukija ei aina edes huomaa pitävänsä käsissään tieteellisesti painavaa opusta, niin voimakkaasti huumorilla sävytetty huoliteltu teksti tempaa mukaansa.

Kirsi Salonen, akatemiaturkija, FT
Historiatieteen ja filosofian laitos, Tampereen yliopisto
kirsi.l.salonen[at]uta.fi.